

Suç İşlemiş ve Suç İşlememiş Bireylerin Kişilik Özelliklerinin Bir İnsan Çiz Testi ile Projektif Değerlendirilmesi

Projective Assessment of Personality Traits of Criminal and Non-Criminal Individuals with Draw-A-Person Test

^{id} Tuğba GÖRGÜLÜ^a, ^{id} Gülsen ERDEN^b, ^{id} Ayşen LENGİRLİ TOPÇU^c

^aAnkara Bilim Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Ankara, TÜRKİYE

^bAnkara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Ankara, TÜRKİYE

^cEmniyet Genel Müdürlüğü, Ankara

ÖZET Amaç: Bazı kişilik özellikleri suç işleme davranışı için önemli birer risk faktörüdür. Çalışmalar, 2 değişken arasındaki ilişkinin ortaya konulmasında projektif testlerin kullanılmasının yararlı olduğu üzerinde durmaktadır. Bu nedenle bu çalışmanın amacı, suç işlemiş bireyler ile suç işlememiş bireylerin bazı kişilik özellikleri ile çizdikleri resmin sosyal özellikleri, vücut özellikleri, kullanılan giyim/aksesuar, yapısal ve biçimsel göstergeler, çelişki göstergeleri, cinsiyet karmaşası ve cinsiyet yönelimi gibi yapılar açısından farklılaşıp farklılaşmadığını incelemektir. **Gereç ve Yöntemler:** Bu çalışma, iki grubun karşılaştırıldığı betimsel bir araştırmadır. Bu çalışma, 18-55 yaş arasında 73 suç geçmiş olan ve 72 suç geçmiş olmayan 145 erkek katılımcıyla yapılmıştır. **Bulgular:** Çalışmanın sonuçlarına göre suç işlemiş olan bireylerin suç işlememiş bireylere göre giyimde özgü daha az detay verdikleri, cep, düğme, kemer, kravat ya da ayakkabı gibi aksesuarları daha az kullandıkları bulunmuştur. Yine suç işlemiş bireylerin saç, sakal, bıyık gibi cinsiyet aidiyetine yönelik göstergeleri daha az çizdikleri, cinsiyet yönelimine işaret eden resmin cinsiyetinin belirgin olması gibi göstergeleri suç işlememiş bireylere göre anlamlı olarak daha az kullandıkları görülmüştür. Suç işlemiş bireylerin çizimlerinde içe kapanıklık, saldırganlık, impulsif davranışlara eğilim ve cinsiyet yönelimlerinde bozulma gibi değerlendirilmelere ilişkin göstergelerin varlığı alan yazın bulgularıyla tutarlı bulunmuştur. **Sonuç:** Suç işlemiş bireylerin, saldırgan davranışlarını kontrol etmelerine ve benlik saygılarının yükseltilmesinde yardımcı olacak çalışmaların suça yönelmeyi azaltmada önemli olduğu görülmüştür. Bu nedenle ceza infaz kurumlarında psikososyal eğitim çalışmalarının özellikle şiddete yönelik davranışlarına yönelik farkındalık ve duyarlılık geliştirilmesine, bireylerin benlik saygılarının güçlendirilmesi ve salıverilme öncesi olumlu davranış değişikliğini sağlamaya yönelik temellendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

ABSTRACT Objective: Some personality traits are important risk factors for criminal behavior. Studies emphasize that implementation of projective tests are useful to reveal the relationship between the two variables. For this the aim of this study is to examine the difference between individuals who have committed a crime and individuals who have not committed a crime in terms of some personality traits and their drawing of social features, body features, clothing/accessories used, structural and formal indicators, conflict indicators, gender confusion and gender orientation. **Material and Methods:** This study was conducted with a total of 145 male participants aged 18-55 with 73 male participants with criminal history and 72 participants without criminal history. **Results:** It was found that individuals who have committed crimes give less detail about clothing, and use accessories such as pockets, buttons, belts, ties or shoes than individuals who have not committed a crime. Also individuals who have committed crimes draw less gender-related indicators such as hair, beard and mustache. "The gender of the picture drawn" or "gender indicators" indicating gender orientation were found to be weaker than the non-criminals group. There are signs of introversion, aggression, tendency to impulsive behavior and impaired gender orientation in the drawings of individuals who have committed a crime. **Conclusion:** It has been observed that studies that will help individuals who have criminal behavior to control their aggression and increase their self-esteem are important in reducing the tendency to crime. For this reason, it is thought that psychosocial studies in penal institutions should be based on developing awareness and sensitivity towards behaviors and violence, strengthening the self-esteem of individuals and ensuring positive behavioral change before release.

Anahtar Kelimeler: Bir İnsan Çiz Testi; projektif testler; suç; suçlu; kişilik

Keywords: Draw-A-Person Test; projective tests; crime; criminal; personality

Suç işleme ve yeniden suç işleme (residivizm) oranlarındaki artış, suç işleme nedenlerine ilişkin çalışmalar da hızlandırmıştır. Bu çalışmalar temel olarak suçun nedenlerine ve suç işleme davranış risk

faktörlerinin neler olduğu üzerine odaklanmaktadır. Çalışmalar, suç işleme davranışının birçok nedeni olduğuna işaret etmektedir.¹⁻³ Konuyla ilgili açıklamalardan en önemlileri suç işleyen bireylerin bireysel

Correspondence: Tuğba GÖRGÜLÜ

Ankara Bilim Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Ankara, TÜRKİYE/TURKEY

E-mail: tugba.gorgulu@ankarabilim.edu.tr

Peer review under responsibility of Türkiye Klinikleri Journal of Forensic Medicine and Forensic Sciences.

Received: 08 Jan 2021

Received in revised form: 09 Mar 2021

Accepted: 15 Mar 2021

Available online: 19 Mar 2021

2619-9459 / Copyright © 2021 by Türkiye Klinikleri. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

özelliklerine ilişkin yapılan çalışmalardan gelmektedir. Buna göre suç işleme nedenleri her ne kadar çok faktörlü olsa da bireyin kişilik özellikleri gibi bazı bireysel özelliklerinin suç işleme davranışı için belirleyici olduğuna dair açıklamalar azımsanmayacak düzeydedir.^{2,3}

Birçok çalışma, bazı kişilik özelliklerinin suç işleme davranışı için önemli bir risk faktörü olduğuna ve bu kişilik özelliklerine sahip olan bireylerin suç davranışına daha yatkın olabileceğine işaret etmektedir.^{2,4,5} Söz konusu çalışmalar nörotisizm, iç kapanıklık, “impulsivite”, saldırganlık ya da psikotisizm gibi kişilik özelliklerine sahip bireylerin suç işlemeye daha yatkın olabileceğini belirtmektedir.^{2,4} Geçmişten günümüze önemini koruyan konuyla ilişkin açıklamalardan biri Eysenck tarafından yapılmaktadır. Eysenck, bireye “suç işlemeye iten belli bir kişilik özelliği var mıdır?” sorusunu sormaktadır. Her ne kadar suç davranışına ilişkin kesin bir açıklama yapılamayacağını belirtiyor olsa da kişilik gibi bireye özgü bazı genetik faktörlerin suç işleme ile doğrudan ilişkili olabileceğine vurgu yapmaktadır.⁶ Eysenck’e göre aşırı uyarılmışlık ile kendini gösteren psikotisizm, suç ile en ilişkili kişilik özelliğidir. Buna göre saldırgan, başkalarının haklarını gözetmeyen, impulsif ve zayıf öfke kontrolü ile temellenen psikotisizm kişilik özelliğine sahip bireyler, diğer bireylere göre suç işleme davranışına daha eğilimlidir.⁶

Suç ile kişilik arasındaki ilişkiye dair yapılan çalışmalar, kişiliğin objektif olarak ölçülmesi temeline dayanır. Konuyla ilgili Eysenck Kişilik Envanteri ya da Beş Faktörlü Kişilik Envanteri gibi birçok objektif kişilik envanteri bulunmakla birlikte, kişiliğin ölçülmesinde en çok üzerinde durulan bir diğer yöntem, kişiliğin projektif olarak ölçülmesidir.^{7,8} Özellikle eğitim düzeyi düşük ve kendisini ifade etmekte güçlük çeken suç işlemiş bireylerin kişilik özelliklerinin belirlenmesinde projektif testlerden yararlanılmaktadır.⁹ Öte yandan, çalışmalar, suç işlemiş bireylerde projektif testlerin kullanılmasında bazı güçlükler olabileceği üzerinde durmaktadır. Bu çalışmalara göre suç işlemiş bireylerin kişilik özelliklerinin değerlendirilme sürecinde, bireyin uygulamaya yönelik isteksiz tutumu ya da manipülatif tutum ve davranışları test sonucunu olumsuz etkilemektedir.^{10,11} Ancak tüm bu kısıtlılıklara karşın suça yönelmiş bireylerin kişilik değerlendirme-

lerinde projektif testlerin kullanılmasının işlevsel olduğuna dair bulgular alanyazında dikkati çekmektedir.^{12,13} Bu testlerin en önde gelenleri arasında çizim testleri yer almaktadır. Çizim testlerinin suça yönelmiş bireylerle yapılan çalışmalarda tercih edilmesinin en temel sebeplerinden biri, bireyin içinden geldiği gibi özgür bir şekilde ve uygulayıcının yönlendirmesi olmadan çizim yapması ve resmi içinden geldiği şekliyle çizmesidir. Böylece birey kendisini kontrol altına almadan ve almadığını hissetmeden istenilen çizimi yaparak, belki de farkında olmadığı pek çok kişilik özelliğini ya da bastırılmış duygularını resimler aracılığıyla yansıtabilmektedir. Aynı zamanda bu testlerin suçlu bireyin kendilik algısı, tutumları, korku, kaygı gibi duyguları, saldırganlık, impulsivite gibi davranış özelliklerinin yanı sıra, bilinç dışı materyali de tüm açıklığıyla yansıttığı varsayılmaktadır.^{13,14}

Tüm bu alanyazın bilgisi göz önüne alındığında, bazı kişilik özelliklerinin suç davranışıyla ilişkili olduğu söylenebilir. Bu nedenle suçlu popülasyonda kişiliğin değerlendirilmesi, hangi kişilik özelliklerinin suça eğilimli olabileceğinin incelenmesi, suç davranışının bireysel özelliklerinin ortaya çıkarılması için önemlidir. Ayrıca kişiliğin ölçülmesinde projektif testlerden yararlanmak, kişiliğin değerlendirilmesi ve yorumlanmasında kullanılan yöntemlerden biridir. Bu nedenle bu çalışmanın amacı a) Suç işlemiş hükümlü bireylerin “Bir İnsan Çiz [Draw a Person (DAP)] Testi” ile çizdikleri resmin tüm yapısal ve biçimsel özelliklerinin yorumlanması tekniğiyle bireylerin kişilik özelliklerinin değerlendirmesi ve b) Suç işlemiş bireyler ile suç işlememiş bireylerin çizdikleri resmin; sosyal özellikler, vücut özellikleri, kullanılan giyim/aksesuar, yapısal ve biçimsel göstergeler, çelişki göstergeleri, cinsiyet karmaşası ve cinsiyet yönelimi gibi yapılar açısından bir fark olup olmadığını incelemektir. Ayrıca iki grup arasında nitel gözlemler açısından benzerlik olup olmadığına bakılmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEMLER

ÖRNEKLEM

Bu çalışmanın örneklemini 18-55 yaş arasındaki 73 erkek hükümlü ve 72 suç geçmişi olmayan erkek katılımcılar oluşturmaktadır. Çalışma, erkek ceza infaz kurumlarında yapıldığı için kadın katılımcılara ulaş-

lamamıştır. Suç işlemiş katılımcılar seçkisiz örnekleme (random sampling) yöntemiyle seçilmiştir. Suç geçmişi olmayan kişilere ise kolay ulaşılabilir durum örnekleme (convenience sampling) yöntemiyle ulaşılmıştır. Araştırmaya okuma yazma bilmeyen, bilişsel bir sorunu olan veya psikiyatrik tedavi gören bireyler dâhil edilmemiştir. Katılımcıların yaş ortalaması 33,72 (SS=7,8)'dir. Katılımcıların %2,1'i okur-yazar, %36,6'sı ilköğretim mezunu, %15,2'si ortaokul mezunu, %26,8'i lise mezunu, %4,8'i yüksekokul ve %12,7'si ise üniversite mezunudur. Hükümlü katılımcıların, %44,29'unun kamu güvenliğine karşı suçlardan, %11,42'sinin mala karşı suçlardan, %24,29'unun şiddet suçlarından ve %15,71'inin uyuşturucu suçundan ceza aldıkları bulunmuştur.

İŞLEM

Çalışmaya başlamadan önce, katılımcılara çalışmanın amacı kısaca açıklanmış ve çalışmaya katılmayı kabul eden katılımcılara bilgilendirilmiş onam formu verilmiştir. Bu çalışmanın bilimsel bir çalışma olduğu belirtilmiş ve katılımcılara testin yönergesine uygun olarak 1 kâğıt, 1 kalem ve birer silgi verilerek kendilerinden bir insan resmi çizmeleri istenmiştir. Resimde istedikleri ayrıntıyı kullanabilecekleri ve resmi nasıl çizmeleri konusunda tamamıyla özgür oldukları, içlerinden geldiği şekliyle resmi çizebilecekleri belirtilmiştir. Çalışma, şiddet suçlarına ilişkin bir araştırmanın verilerinin toplanması amacıyla bakanlık izni ve onayının ardından ülkemizi temsil gücünün yüksek olduğu değerlendirilen 6 ilimizdeki L1-L2, D, E Tipi Ceza İnfaz Kurumlarından da izin alınarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma için Ankara Üniversitesi Etik Kurulundan 23 Şubat 2009 tarih ve 147-4522 sayılı kararıyla gerekli onay alınmıştır. İlgili çalışma Helsinki Bildirgesinde belirtilen hususlara göre yürütülmüştür.

VERİ TOPLAMA ARACI

Bir İnsan Çiz Testi: Machover tarafından geliştirilen DAP Testi projektif bir test olup, kişiliğin değerlendirilmesi için kullanılmaktadır.¹⁵ İlk başlarda çocuk ve ergenlerin kişilik değerlendirmesi için kullanılan test, sonraları yetişkinler için de kullanılmaya başlanmış ve birçok çalışmada suç işlemiş yetişkin bireylere uygulanmıştır.^{12,16} Kişilerden bir insan çizmeleri istenir ve çizimdeki her ayrıntı

ayrı ayrı niteliksel olarak yorumlanır. DAP Testi, Projektif Analitik Kurama temellendirilmiştir. Bu kurama göre bilinçaltının derinliklerine bastırılmış olan bazı duygu ve motivasyonlara, resim çizmek gibi kişinin kendisini doğrudan ifade edebileceği yöntemlerle ulaşılabilir. Testin bireysel uygulaması ortalama 15-30 dk arasında sürmektedir. Yapılan çalışmalar, testin geçerlik ve güvenilirliğinin tartışmalı olduğuna işaret etmektedir.^{16,17} Ancak bazı araştırmacılar, projektif bir test olarak DAP Testi'nin kişilik değerlendirmesinde oldukça yararlı olduğunu göstermiştir.^{12,18} Bu çalışmada, konuyla ilgili yapılan diğer niceliksel çalışmalar temelinde her ayrıntıya bir puan verilmiş ve Machover'ın kategorisine göre her yapı sınıflandırılmıştır ve puanlanmıştır.^{12,15} Buna göre çizilen insan resimlerinde sosyal özellikler, vücut özellikleri, giyim ve aksesuar, yapısal ve biçimsel göstergeler, çelişki göstergeleri, cinsiyet karmaşası ve cinsiyet yönelimi olmak üzere 7 temel yapı belirlenmiştir. Bu çalışmada, yapıların iç tutarlılık katsayısının 0,15 ile 0,77 arasında değiştiği bulunmuştur. Resme dair bazı niteliksel (silgi kullanma, ayrıntıya takılma vb.) özellikler de ayrıca niteliksel olarak değerlendirilmiştir.

İSTATİSTİKSEL ANALİZ

Bu çalışmada, testin yönergesine uygun olarak katılımcılardan bir insan çizmeleri istenmiştir. Katılımcıların nitel çizimleri 3 araştırmacı tarafından tek tek incelenmiş ve her gösterge yönergeye uygun olarak puanlanmış, nitel gözlemler istatistiksel olarak nicel verilere dönüştürülmüştür. Toplam puanlar öncelikle z puanına çevrilmiş, örneklem sayısının 200'ü aşmaması nedeniyle standardize z değerinin $\pm 2,50$ 'nin üzerinde olan değerler analize dâhil edilmemiştir.^{19,20} Bu puanı aşan veri olmaması nedeniyle her katılımcının verisi analize dâhil edilmiştir. Temel yapılar, Machover'ın belirttiği kategorilere uyumlu olarak, araştırmacılar tarafından belirlendiği için DAP Testi'nin göstergeleri arasındaki ilişkiyi görmek adına Pearson Momentler Çarpım Korelasyonu analizi yapılmıştır. Anlamlı ilişki göstermeyen yapılar analize dâhil edilmemiştir. Ayrıca göstergeler açısından suç işlemiş bireyler ve suç işlememiş bireyler arasındaki farkı bulmak için bağımsız-örneklem t-testinden yararlanılmıştır.

BULGULAR

İKİLİ KORELASYON SONUÇLARI VE BETİMSSEL İSTATİSTİKLER

Temel yapılar (sosyal özellikler, vücut özellikleri, giyim ve aksesuar, yapısal ve biçimsel göstergeler, çelişki göstergeleri, cinsiyet karmaşası ve cinsiyet yönelimi) arasındaki ilişkiyi görmek için Pearson Momentler Çarpım Korelasyonu yapılmıştır. Buna göre vücut özellikleri ile sosyal özellikler arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki vardır ($r=0,43$, $p<0,01$). Yine sosyal özellikler ve çizilen resimde kullanılan giyim ve aksesuar arasında ($r=0,53$, $p<0,01$) ve cinsiyet yönelimi arasında ($r=0,30$, $p<0,001$) pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Çizilen vücut özellikleri ile giyim-aksesuar ($r=0,20$, $p<0,05$) ve çelişki göstergeleri arasında ($r=0,24$, $p<0,01$) düşük düzeyde pozitif yönde bir korelasyon görülmüştür. Son olarak, cinsiyet yönelimi ile çelişki göstergeleri arasında negatif yönde anlamlı bir korelasyon gözlenmiştir ($r=-0,18$, $p<0,05$) (Tablo 1).

GRUPLAR ARASI KARŞILAŞTIRMALARA İLİŞKİN SONUÇLAR

DAP Testi'nde çizilen özelliklere göre suç işlemiş bireyler ile suç işlememiş bireyler arasındaki farkı görmek için bağımsız-örneklem t testi yapılmıştır. İlk olarak Tablo 2'de görüldüğü gibi iki grup çizdikleri

insan resmindeki sosyal özellikler, vücut özellikleri ve kullandıkları giyim/aksesuarlara göre karşılaştırılmıştır. Buna göre iki grubun çizdikleri resimde, sosyal özellikler ve vücut özellikleri açısından anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Ancak çizdikleri aksesuar ve giyim özelliklerine göre iki grup arasında anlamlı bir fark vardır [$t(143)=-3,04$, $p=0,003$; -1,55; -0,33]. Buna göre suç işlememiş bireylerin ($M=2,76$; $SS=2,01$), suç işlemiş bireylere göre ($M=1,82$; $SS=1,71$) anlamlı olarak daha fazla ayrıntı verdikleri ve daha fazla giyim ve aksesuar çizdikleri görülmüştür.

Yine iki grup, çizdikleri resmin yapısal ve biçimsel özelliklerine ve çelişki göstergelerine göre karşılaştırılmıştır (Tablo 3). Buna göre iki grup arasında hem yapısal ve biçimsel özellikler [$t(142)=-4,99$, $p<0,001$; 2,99; 6,92] hem de çelişki göstergeleri açısından [$t(143)=3,149$, $p<0,00$; 0,64; 2,80] anlamlı fark olduğu bulunmuştur. Suç işlemiş bireyler ile suç işlememiş bireyler arasında organları belirgin çizme, insanı ya da ayrıntıları silik çizme, belirsiz organlar çizme ve ilginç detay verme açısından anlamlı fark olduğu bulunmuştur. Öte yandan bu sonuç araştırmacılarca da gözlenmiştir. Araştırmacılar tarafından resimlere ilişkin tutulan gözlem notlarında, suç işlememiş bireylerin suç işlemiş bireylere göre daha çok silme eğiliminde oldukları, herhangi bir organı çizirken anlamlı olarak daha fazla silgi kullandıkları ve

TABLO 1: Bir İnsan Çiz Testi'nin göstergelerine ilişkin korelasyon sonuçları.

	1	2	3	4	5	6	7
Sosyal özellikler	1						
Vücut özellikleri	0,43**	1					
Giyim/Aksesuar	0,53**	0,20*	1				
Yapısal ve biçimsel göstergeler	-0,24**	0,01	-0,13	1			
Çelişki göstergeleri	0,02	0,24**	0,05	0,07	1		
Cinsiyet karmaşası	0,06	10,13	0,20*	-0,03	0,42	1	
Cinsiyet yönelimi	0,30**	-0,03	0,38**	-0,17	-0,18*	0,13	1
M	17,28	1,91	2,29	7,16	1,50	1,58	1,05
SS	3,94	0,54	1,92	6,43	3,38	0,86	0,65
Minimum	8	0	0	0	0	0	0
Maksimum	24	3	6	26	14	4	3

* $p<0,05$; ** $p<0,01$; SS: Standart sapma; M: Ortalama; Sosyal özellikler: Ağız, dudak, çene, gözler, gözbebeği, burun, kulak, boyun, kollar, dirsekler, eller, parmaklar, bacaklar, ayaklar; Vücut özellikleri: Gövde, göğüs; Giyim/Aksesuar: Elbise, cep, düğme, kemer, kravat, ayakkabı; Yapısal ve biçimsel göstergeler: Boyut (resmin küçük olması, büyük olması, belirgin bir organın büyük olması), çizgilerin tipi (silik bir çizim, silik bir organ çizimi, belirgin bir şekilde bastırılmış bir çizim), simetri (resmin yeri, uğraşmış bir çizim, ilginç detay); Çelişki göstergeleri: Karalayarak çizilmiş organ, silgi kullanmak, silinen organ; Cinsiyet karmaşası: Saç, sakal, bıyık; Cinsiyet yönelimi: Resmin cinsiyetinin belirgin olması, çizilen resmin cinsiyeti.

TABLO 2: Suç işlemiş ve işlememiş bireylerin sosyal özellik, vücut özelliği ve giyim/aksesuar çizimlerine ilişkin gruplar arası farklar.

Değişken		N	Ortalama	SS	T	%95 Güven Aralığı	
						Alt	Üst
Sosyal özellikler	Suç işlemiş	73	16,15	3,94	0,057	-2,52	0,035
	Suç işlememiş	72	17,90	3,86			
Vücut özellikleri	Suç işlemiş	73	1,93	0,59	0,64	-0,13	0,22
	Suç işlememiş	72	1,89	0,50			
Giyim/Aksesuar	Suç işlemiş	73	1,82	1,71	-3,04**	-1,55	-0,33
	Suç işlememiş	72	2,76	2,01			

**p<0,01; N: Örneklem; SS: Standart sapma; T: t-test değeri; Sosyal özellikler: Ağız, dudak, çene, gözler, gözbebeği, burun, kulak, boyun, kollar, dirsekler, eller, parmaklar, bacaklar, ayaklar; Vücut özellikleri: Gövde, göğüs; Giyim/Aksesuar: Elbise, cep, düğme, kemer, kravat, ayakkabı.

TABLO 3: Yapısal özelliklere ve çelişki göstergelerine ilişkin gruplar arası farklar.

Değişken		N	Ortalama	SS	T	%95 Güven Aralığı	
						Alt	Üst
Yapısal ve biçimsel göstergeler	Suç işlemiş	73	9,64	6,82	-4,99***	2,99	6,92
	Suç işlememiş	72	4,68	4,94			
Çelişki göstergeleri	Suç işlemiş	73	2,36	3,98	3,149*	0,64	2,80
	Suç işlememiş	72	0,64	2,38			

*p<0,01; ***p<0,001; N: Örneklem; SS: Standart sapma; T: t-test değeri; Yapısal ve biçimsel göstergeler: Boyut (resmin küçük olması, büyük olması, belirgin bir organın büyük olması), çizgilerin tipi (silik bir çizim, silik bir organ çizimi, belirgin bir şekilde bastırılmış bir çizim), simetri (resmin yeri, uğraşmış bir çizim, ilginç detay); Çelişki göstergeleri: Karalayarak çizilmiş organ, silgi kullanmak, silinen organ.

çizdiklerini düzeltme eğiliminde oldukları saptanmıştır.

Son olarak, **Tablo 4'**te görüldüğü üzere, suç işlemiş ve suç işlememiş bireyler cinsiyet karmaşası ve cinsiyet yönelimi açısından karşılaştırılmış ve hem cinsiyet karmaşası [t (143)=-2,201, p<0,05; -0,59; -0,03] hem de cinsiyet yönelimi [t (143)=-4,312, p<0,001; -0,64; -0,24] göstergeleri açısından iki grubun toplam puanları arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Buna göre suç işlemiş erkek bireyler saç, sakal, bıyık gibi erkek cinsiyetine özgü sembol-

leri suç işlememiş erkek bireylere göre daha az çizme eğilimindeyken, çizdikleri resmin cinsiyetinin daha az belirgin olduğu bulunmuştur. Machover, bireyin kendi cinsiyetini öncelikli olarak çizmesinin psiko-seksüel aidiyete işaret ettiğini belirtmektedir.¹⁵ Mevcut araştırmada da suç işlemiş katılımcıların cinsiyete özgü sembolleri daha az kullandıkları görülmüştür. Buna göre suç işlemiş grubun suç işlememiş gruba göre daha fazla cinsiyet karmaşası yaşadığı ve cinsiyet yöneliminin daha zayıf olduğu değerlendirilmiştir.

TABLO 4: Cinsiyet karmaşası ve yönelimine ilişkin gruplar arası farklar.

Değişken		N	Ortalama	SS	T	%95 Güven Aralığı	
						Alt	Üst
Cinsiyet karmaşası	Suç işlemiş	73	1,42	0,66	-2,201**	-0,59	-0,03
	Suç işlememiş	72	1,74	1,01			
Cinsiyet oryantasyon	Suç işlemiş	73	0,84	0,60	-4,312***	-0,64	-0,24
	Suç işlememiş	72	1,28	0,63			

p<0,01; *p<0,001; N: Örneklem; SS: Standart sapma; T: t-test değeri; Cinsiyet karmaşası: Saç, sakal, bıyık; Cinsiyet yönelimi: Resmin cinsiyetinin belirgin olması, çizilen resmin cinsiyeti.

TARTIŞMA

Bu çalışmada, projektif bir ölçme aracı olan DAP Testi ile suç işlemiş ve suç işlememiş bireylerin kişilik özelliklerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca suç işlemiş bireyler ile suç işlememiş bireylerin çizdikleri resimlerin sosyal özellikler, vücut özellikleri, kullanılan giyim/aksesuar, yapısal ve biçimsel göstergeler, çelişki göstergeleri, cinsiyet karmaşası ve cinsiyet yönelimi gibi yapılar açısından bir fark olup olmadığı da incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda bu çalışmada, 73 suç işlemiş erkek birey ve 72 suç geçmemiş olmayan erkek birey ile çalışılmıştır. İlk olarak, iki grup çizdikleri resmin sosyal özellikleri ve çizimlerde yer alan giyim ve aksesuar ayrıntılarına göre karşılaştırılmıştır.

Bu çalışmada, suç işlemiş bireylerin çizdikleri resimde çok az ayrıntı ve göstergeler kullandıkları bulunmuştur. Suç işlemiş katılımcıların çizdikleri insan resminde giyime özgü daha az detay verdikleri, cep, düğme, kemer, kravat ya da ayakkabı gibi aksesuarları daha az ya da özensiz bir biçimde kullandıkları görülmüştür. Machover, bireylerin çizdikleri resimde kullandıkları giysilerin bazı kişilik özelliklerine işaret ettiğini belirtmektedir.¹⁵ Machover'a göre az kullanılan giyim parçaları utanç duygusuna ve olumsuz beden algısına işaret etmektedir. Yine bireyin özellikle iç çamaşır kullanması ya da kullandığı iç çamaşırdaki seksüel öğelere yer vermesi bedensel narsizme işaret edebilir. Özgül olarak alakasız ya da resimle ilgisiz bir düğme, cep çizimi ya da özgül olarak ellerin cepte çizilmesinin bireyin anneye bağımlı bir kişilik olabileceğine ya da bağımlı bir kişilik özelliğine işaret edebileceği gibi psikopati uyum altyapılı bir maddi kayba da işaret edebilir. Bu çalışmada da suçlu bireylerin giyime ilişkin daha az detay verdikleri ve uyumsuz düğme, cep ya da kravat gibi aksesuarlar kullandıkları bulunmuştur. Bulgular, Machover'in yorumları bağlamında, suç işlemiş bireylerin suç işlememiş bireylere göre daha fazla saldırganlıkla kendisini gösteren psikotizm ve bağımlı kişilik özellikleri gösterdikleri ve daha zayıf beden algısına sahip bireyler oldukları şeklinde değerlendirilmiştir. Yapılan çalışmalar da suç işlemiş bireylerde psikotizm ve bağımlı kişilik özelliklerinin sık rastlandığını göstermiştir.²¹⁻²³ Aynı zamanda bu bireyler,

yaşadıkları maddi yoksunluk nedeniyle saldırgan davranışlar gösterebilmektedir.²⁴ Bu çalışmanın örneklemini oluşturan suça yönelmiş bireylerin de alan yazının işaret ettiği kişilik özelliklerine sahip olabilecekleri düşünülmektedir. Bu nedenle ceza infaz kurumlarında kalan bireylerle özellikle saldırgan davranışları azaltacak öfke kontrol, dürtü kontrolü, empati kurma vb. çalışmaların yapılması gerektiği önerilmektedir. Böylece salıverilme öncesi bireylerin sosyal çevreye uyum sağlamalarına yardımcı olabileceği değerlendirilmektedir.

Bu çalışmada, suç işlemiş bireyler ile suç işlememiş bireylerin çizdikleri resmin yapısal ve biçimsel ile çelişki göstergelerinin farklılaştığı ve sonucun istatistiki olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. Buna göre suç işlemiş bireylerin suç işlememiş bireylere göre resmi, kâğıda göre anlamlı olarak daha büyük ya da daha küçük çizdikleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu grubun belli bir organı daha belirgin ya da belli belirsiz çizdikleri ya da tümüyle silik bir çizim ortaya koydukları görülmüştür. Öte yandan, bu grubun daha fazla silgi kullandığını ya da bir organı karalama yoluna giderek resmi belirsizleştirdikleri bulunmuştur. Bu göstergelerin suç işlemiş bireylerin daha içe kapanık, benlik saygıları zayıf ve agresif davranışlara eğilimli olabileceklerine işaret edebileceği düşünülmüştür. Alanyazında benzer sonuçları ortaya koyan çalışmalar vardır. Örneğin Wagh ve ark. bir vaka çalışmasında, adam öldürme suçundan ceza almış bir hükümlünün DAP Testi ile kişilik analizini yapmışlardır.¹⁴ Çalışmanın sonucuna göre kişinin vücuduna göre oldukça büyük eller ve ayaklar çizdiği, resmi sayfanın bir ucuna yerleştirdiği, özensiz bir şekilde sıklıkla silgi kullanma eğiliminde olduğu bildirilmiştir. Araştırmacılar bu göstergelerin özensizliğe, baştan savma eğilimine, şiddete eğilim ve içe kapanık kişilik özelliğine işaret ettiğini değerlendirirken, aynı zamanda bu bireyin agresif suç davranışlarına daha eğilimli olabileceği sonucuna varmışlardır. Benzer şekilde Esteves ve ark., 100 erkek hükümlü bireyle yaptıkları çalışmanın sonucuna göre, birden fazla suç işlemiş bireylerin, insan resmini daha büyük çizdiklerini ve çizdikleri resmin de oldukça özensiz olduğunu bulmuşlardır.²⁵ Araştırmacılar, bu durumun özellikle agresyon ya da içe kapanıklık gibi kişilik özelliklerine işaret edebileceğini belirtmişlerdir.

Ayrıca tekrar eden suç davranışı gösteren bireylerin suça ilişkin kişilik özelliklerine işaret eden göstergeleri daha sık kullandıklarını bulmuşlardır. Kuşkusuz genel olarak suçlu bireylerin içe kapanıklık, agresyon, nörotisizm gibi kişilik özelliklerine yatkın oldukları üzerinde durulmaktadır.^{26,27} Bu durum, bireyin aile ve sosyal çevresinden kaynaklanabileceği gibi suç davranışının sonucu da olabilir. Bu nedenle suçlu popülasyonun salıverilme öncesi ya da salıverildikten sonra denetimli serbestlik sürecinde topluma uyum sürecini kolaylaştıracak ve olumlu davranış kalıplarını içselleştirmelerini sağlayacak çalışmalar oldukça önemlidir. Konuyla ilgili Adalet Bakanlığı bünyesinde çok değerli çalışmalar yapılıyor olsa da bireylerin gelişim sürecinde kişisel gelişimlerine özgü çalışmalar da oldukça kritiktir. Bu nedenle Millî Eğitim Bakanlığı ve Adalet Bakanlığı'nın suçu ve şiddeti önlemeye yönelik eğitimsel, farkındalık kazandırıcı ve özendirci çalışmaları desteklemesinin gerekli olduğu düşünülmektedir. Özellikle çocuk ve gençlere yönelik ortak çalışmaların hem suçu önlemede hem de bireylerin gelişim sürecinde olumlu sosyal davranış kalıplarını öğrenmelerinde önemli olduğu düşünülmektedir.

Mevcut çalışmada, suç işlemiş bireyler ile suç işlememiş bireyler arasında cinsiyet yönelimi ve cinsiyet karmaşası göstergeleri arasında bir fark olduğu bulunmuştur. Suç işlemiş bireylerin saç, sakal, bıyık gibi cinsiyet aidiyetine yönelik göstergeleri daha az ya da daha az belirgin çizdikleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu grubun cinsiyet yönelimine işaret ettiği düşünülen "resmin cinsiyetinin belirgin olması" ya da "çizilen resmin cinsiyetinin net olması" gibi göstergelerin suç işlememiş bireylere göre daha zayıf olduğu görülmüştür. Machover, bireyin insan resmi çiziminde kendi cinsiyetini öncelikli olarak çizmesinin psikoseksüel aidiyete işaret ettiğini belirtmektedir.¹⁵ Çalışmalar da özellikle duygusal sorunları olan bireylerin ilk olarak karşı cinsiyeti çizme eğiliminde olduklarını göstermiştir.^{25,28} Yine başka bir çalışmada, cinsiyet hoşnutsuzluğu olan bireylerin (gender dysphoria) belirsiz bir cinsiyeti ya da karşı cinsiyeti çizmeye daha eğilimli oldukları bulunmuştur.²⁹ Bu çalışmanın örneklem gurubundaki suçlu bireylerin her ne kadar karşı cinsi çizme oranları düşük olsa da (%5,48) büyük oranda çizdikleri resmin cinsiyeti belirsizdir (%26,66). Bu durumun temel sebebinin, suç işlemiş bireylerin ceza infaz kurumunda kalmış olmanın

getirdiği bazı duygusal sorunlarla baş etmeye çalışmaları olduğu düşünülmektedir. Ayrıca ceza infaz kurumunda kalıyor olmak, duygudurum bozuklukları, cinsel işlev bozuklukları ya da cinsel kimlik bozuklukları vb. birçok psikopatolojilere neden olduğu vurgulanmaktadır.^{30,31} Bu nedenle, suçlu bireylerin psikoseksüel aidiyete işaret eden göstergeleri daha az kullandıkları ya da hiç kullanmadıkları düşünülmektedir.

Machover'ın belirttiği ve alanyazında araştırılan bazı göstergeler ve anlamları açısından bakıldığında, DAP Testi her ne kadar projektif bir test olarak işlevsel olduğu belirtilse de geçerliliği hâlâ tartışılmakta ve kişiliği açıkça ortaya koyma konusunda zayıf olabileceği belirtilmektedir.^{16,32-34} Yine de özellikle suç popülasyonu söz konusu olduğunda, bu bireylerin kendilerini rahatça ifade edemiyor olmalarından dolayı, kişi hakkında ruh sağlığı uzmanları için önemli bir veri sağlayacağı açıktır. Özellikle uygun olmayan çizimler, resmin özensiz çizilmesi, belli bir organa odaklanması ya da o organın göze çarpıcı bir şekilde çizilmesi uzmanlar için önemli bir gösterge olacaktır. Nitekim konuyla ilgili birçok çalışma mevcuttur.^{10,14,28} Twersky-Glasner ve Sheridan'a göre hükümlü ve tutuklu bireyler kendilerini doğru ifade etme konusunda sorun yaşayan dezavantajlı bir gruptur.³⁵ Söz konusu duyma sorunu olan, öğrenme problemi yaşayan ya da bilişsel bir problemi olan hükümlüler olduğunda ise bu bireyler psikososyal destek alma konusunda daha dezavantajlı bir grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle özellikle ceza infaz kurumlarında kalan ve psikososyal desteğe birincil olarak ihtiyaç duyan bu grupta, DAP Testi gibi projektif testlerin kullanılması, hükümlü ve tutuklu bireylerin kendilerini daha iyi ifade edebilmeleri için oldukça işlevsel görülmektedir.³⁵ Bu çalışmada da suça yönelmiş bireylerin çizimlerinde Machover'ın işaret ettiği bazı özellikler göze çarpmıştır.¹⁵ Bu nedenle suça yönelmiş bireylerde projektif bir test olarak DAP Testi'nin kullanılmasının işlevsel olduğu düşünülmektedir.

SONUÇ

Suç ve suçu önlemeye yönelik çalışmaların temelinde, suçun nedenlerinin ortaya çıkarılması amacı vardır. Çalışmalar, kişilik gibi bazı bireysel risk faktörlerinin suç davranışıyla ilişkili olduğuna işaret etmektedir. Suç ve kişilik arasındaki ilişkinin öl-

çülmesinde temelde objektif ve projektif testler kullanılmaktadır. Neredeyse son 100 yıldır kullanılan DAP Testi bunlardan biridir. Bu çalışmada, DAP Testi'nden yararlanılarak suç işlemiş ve herhangi bir suç davranışında bulunmamış bireylerin çizdikleri insan resminde farklılaşan ne gibi unsurlar olduğu incelenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre suç işlemiş bireylerin çizimlerinde giysi ve aksesuar benzeri ayrıntıları daha az verdikleri ve gelişmiş güzel yerlere yerleştirilmiş düğme, cep ya da belli belirsiz ya da çok ince, ip gibi kravatımsı aksesuarlar kullandıkları bulunmuştur. Alanyazın bilgileri göz önüne alınarak bu çizimlerin, suç işlemiş bireylerde psikotizm ya da bağımlı kişilik özelliklerine yatkınlık ve zayıf beden algısına işaret edebileceği düşünülmektedir. Yine suça işlemiş katılımcıların insan çizimlerinde, çizdikleri insan figürünün kâğıda göre oldukça büyük ya da çok küçük olduğu, belli bir organı daha belirgin çizdikleri ve genellikle çizgi kalitelerinin daha silik olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Bu sonuca dayanarak, suç işlemiş bireylerin şiddete ve agresif davranışlara eğilimli ve içe kapanık bireyler olabileceği düşünülmektedir.

Son olarak, suça yönelmiş bireylerin psikoseksüel aidiyete işaret eden unsurları daha az çizdikleri ve cinsiyet yönelimine işaret eden resmin cinsiyetinin belirgin olması ya da çizilen resmin cinsiyetinin net olması gibi göstergelerin suç işlememiş gruba göre daha zayıf gözlenmesi ceza infaz kurumunda kalıyor

olmanın etkileriyle ilişkilendirilebilir. Hükümlülerde duygudurum bozuklukları, cinsel işlev bozuklukları ya da cinsel kimlik bozuklukları vb. sorunların ceza infaz kurumunda kalış sürecinde koşullara bağlı olarak gelişmiş olabileceği ve bu nedenle de hükümlülerin psikoseksüel aidiyete işaret eden göstergeleri daha az kullandıkları ya da hiç kullanmadıkları düşünülmüştür.

Finansal Kaynak

Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üyeliği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumları yoktur.

Yazar Katkıları

Fikir/Kavram: Gülşen Erden, Ayşen Lengerli Topçu; **Tasarım:** Tuğba Görgülü; **Denetleme/Danışmanlık:** Gülşen Erden; **Veri Toplama ve/veya İşleme:** Ayşen Lengerli Topçu; **Analiz ve/veya Yorum:** Tuğba Görgülü; **Kaynak Taraması:** Tuğba Görgülü, Ayşen Lengerli Topçu; **Makalenin Yazımı:** Tuğba Görgülü; **Eleştirel İnceleme:** Gülşen Erden; **Kaynaklar ve Fon Sağlama:** Gülşen Erden; **Malzemeler:** Gülşen Erden, Tuğba Görgülü.

KAYNAKLAR

1. Weatherburn D. What causes crime? NSW Bureau of Crime Statistics and Research Sydney. 2001;54:1-11. [Link]
2. Rima D, Malikova S, Aratuly K, Bazilova A, Beaver KM. Examining the association between stuttering and psychopathic personality traits, nonviolent crime, and violent crime. J Aggress Maltreatment Trauma. 2021;30(2):193-206. [Crossref]
3. Walters GD. personality and crime: Mediating the agreeableness-offending and conscientiousness-offending relationships with proactive and reactive criminal thinking. pers Individ Differ. 2018;129:166-70. [Crossref]
4. Boillat C, Deuring G, pflueger MO, Graf M, Rosburg T. Neuroticism in child sex offenders and its association with sexual dysfunctions, cognitive distortions, and psychological complaints. Int J Law Psychiatry. 2017;54:83-9. [Crossref] [PubMed]
5. Van de Weijer SGA, Leukfeldt ER. Big five personality traits of cybercrime victims. Cyberpsychol Behav Soc Netw. 2017;20(7):407-12. [Crossref] [PubMed]
6. Eysenck HJ. Crime and personality. Med Leg J. 1979;47(1):18-32. [Crossref] [PubMed]
7. Eysenck HJ, Eysenck SBG. Eysenck personality Questionnaire-revised. 1984; (EpQ-R) [Database record]. ApA psycTests. [Crossref]
8. Raad BE, perugini ME. Big five factor assessment: Introduction. Big Five Assessment. Germany: Hogrefe & Huber Publishers; 2002. p.1-26. [Link]
9. Sobchik L. Criminal tendencies and psychological testing. Psychology and Law. 2017;7(1):131-43. [Crossref]
10. Lev-Wiesel R, Hershkovitz D. Detecting violent aggressive behavior among male prisoners through the Machover Draw-A-person test. Arts Psychother. 2000;27(3):171-7. [Crossref]
11. Bornstein RF, Rossner SC, Hill EL, Stepanian ML. Face validity and fakability of objective and projective measures of dependency. J Pers Assess. 1994;63(2):363-86. [Crossref]
12. Verdon MM, Wysocki BA, Wysocki AC. Human figure drawings of sex offenders. J Clin psychol. 1977;33(1):278-84. Erratum in: J Clin Psychol. 1986;42(6):863. [Crossref] [PubMed]

13. Piotrowski C. projective techniques usage worldwide: A review of applied settings 1995-2015. *J Indian Acad Appl Psycho*. 2015;41(3):9-19. [\[Link\]](#)
14. Wagh NB, Ranjan JK, Vaya SL. Human figure drawing test in forensic investigation: A case study. *SIS Journal of Projective psychology & Mental Health*. 2012;19(2):107-9. [\[Link\]](#)
15. Machover K. personality projection in the Drawing of the Human Figure: A method of personality investigation. Springfield, IL: Charles C Thomas Publisher; 1949. [\[Crossref\]](#)
16. Kahill S. Human figure drawing in adults: An update of the empirical evidence, 1967-1982. *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne*. 1984;25(4):269-92. [\[Crossref\]](#)
17. Starr S, Marcuse F. Reliability in the 'Draw a person' Test. *Journal of Projective Techniques*. 1959;23(1):83-6. [\[Crossref\]](#) [\[PubMed\]](#)
18. Kaplan FF. The imagery and expression of anger: An initial study. *Art Therapy: Journal of the American Art Therapy Association*. 1994;11(2):139-43. [\[Crossref\]](#)
19. Tabachnick BG, Fidell LS, Ullman JB. Using Multivariate Statistics. 5th ed. Boston: Pearson/Allyn & Bacon; 2007.
20. Gürbüz S. Sosyal Bilimlerde Aracı, Düzenleyici ve Durumsal Etki Analizleri. 1. Baskı. Ankara: Seçkin Yayınları; 2019. [\[Link\]](#)
21. Roberts AD, Coid JW. personality disorder and offending behaviour: Findings from the national survey of male prisoners in England and Wales. *J Forensic Psychiatry Psychol*. 2010;21(2):221-37. [\[Crossref\]](#)
22. Swogger MT, Montry KM, Walsh Z, Kosson DS. Fantastic and uninviting behavior: psychopathy, alcohol, and violence. *JACpR*. 2018;10(3):210-22. [\[Crossref\]](#)
23. Tülü IA, Erden HG. Türkiye'de cinsel suçlular ile ilgili suç analizi: Cinsel saldırı suçlularının psikolojik profilleri, bilişsel çarpıtmaları ve psikopati düzeyleri [Crime analysis regarding sex offenders in turkey: psychological profiling, cognitive distortions and psychopathy among rapists]. *Türk Psikiyat Derg*. 2014;25(1):19-30.
24. Savolainen J, paananen R, Merikukka M, Aaltonen M, Gissler M. Material deprivation or minimal education? Social class and crime in an egalitarian welfare state. *Adv Life Course Res*. 2013;18(3):175-84. [\[Crossref\]](#) [\[PubMed\]](#)
25. Esteves C, Castro pFD. Aggressiveness indicators in Human Figure Drawings made by men who committed crimes. *Boletim de psicologia*. 2008;58(128):15-38. [\[Link\]](#)
26. Beaver KM, Boutwell BB, Barnes JC, Vaughn MG, DeLisi, M. The association between psychopathic personality traits and criminal justice outcomes: Results from a nationally representative sample of males and females. *Crime Delinq*. 2017;63(6):708-30. [\[Crossref\]](#)
27. Matejkowski J. The moderating effects of antisocial personality disorder on the relationship between serious mental illness and types of prison infractions. *Prison J*. [\[Crossref\]](#)
28. Arteche AD, Bandeira D, Hutz CS. Draw-a-person test: The sex of the first-drawn figure revisited. *Arts Psychother*. 2010;37(1):65-9. [\[Crossref\]](#)
29. Fleming M, Koocher G, Nathans J. Draw-A-person Test: implications for gender identification. *Arch Sex Behav*. 1979;8(1):55-61. [\[Crossref\]](#) [\[PubMed\]](#)
30. Balcıoğlu İ, Ünal EÖ. Suç eyleminin etiolojisine biyolojik bakış [Biological approach to the etiology of criminal act]. *Türkiye Klinikleri J Foren Med-Special Topics*. 2016;2(3):1-7. [\[Link\]](#)
31. Görgülü T, Tutarel Kışlak Ş. Erkek hükümlü ve tutukluların boyun eğici davranışları, depresyon ve intihar olasılıkları [Submissive behaviours, depression and suicide probability in male arrestees and convicts]. *Arch Neuropsych*. 2014;51(1):40-5. [\[Crossref\]](#) [\[PubMed\]](#) [\[PMC\]](#)
32. Yama MF. The usefulness of human figure drawings as an index of overall adjustment. *J Pers Assess*. 1990;54(1-2):78-86. [\[Crossref\]](#) [\[PubMed\]](#)
33. Thomas GV, Jolley Rp. Drawing conclusions: a re-examination of empirical and conceptual bases for psychological evaluation of children from their drawings. *Br J Clin Psychol*. 1998;37(2):127-39. [\[Crossref\]](#) [\[PubMed\]](#)
34. Motta RW, Little SG, Tobin MI. The use and abuse of human figure drawings. *Sch Psychol*. 1993;8(3):162-9. [\[Crossref\]](#)
35. Twersky-Glasner A, Sheridan MJ. Vocational, educational and psychological assessments of deaf inmates. *Justice Policy Journal*. 2005;2(2):2-26. [\[Link\]](#)